

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багале́й Д.И. По поводу извещения Харьковскаго историко-филологическаго общества об издании сочинений Г.С.Сковороды // Киевская Старина. – 1894. – № 8. – С. 269 – 276.
2. Багале́й Д.И. К юбилею украинскаго философа Григорія Саввича Сковороды: От Харьк. ист.-фил. о-ва // Киевская Старина. – 1894. – № 8. – С. 268 – 269.
3. Багале́й Д.И. Заметки о рукописях Г.С.Сковороды // Киевская Старина. – 1894. – № 9. – Т.46. – С. 463.
4. Багале́й Д.И. Учение, жизнь и значение Г.С.Сковороды // Киевская Старина. – 1894. – № 12. – С. 469 – 474.
5. Багале́й Д. Нарис української історіографії. – К., 1923. – Т. 1. – 138с.
6. Багале́й Д.І. Український мандрований філософ Г.С. Сковорода. – Х., 1926. – 397 с.

УДК 37 (09)

Лаврова О.В.

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ І.О.СІКОРСЬКОГО

Одним із головних життєвих досягнень малюків періоду раннього дитинства є оволодіння мовленням, а тому забезпечення своєчасного і правильного розвитку мовлення є найважливішим завданням виховання. Під впливом мови вдосконалюються відчуття і сприймання дітей, збагачуються їхні знання про навколишній світ. Правильна мова допомагає дитині встановлювати контакти з іншими дітьми, вільно передавати свої думки й бажання, сприяє в майбутньому успішному навчанню в школі. Вади мови перешкоджають нормальному спілкуванню дитини в колективі, сприяють появі таких небажаних проявів характеру, як мовчазність, соромливість, відлюдність [1; 4].

Процес освоєння дитиною мови та оволодіння мовленнєвими уміннями і навичками вивчався і вченими-педагогами минулого, серед яких можна виокремити ім'я видатного педагога, психолога, доктора медицини, освітнього діяча Івана Олексійовича Сікорського (1842–1919), чия спадщина за радянської доби була вилучена з історії науки через його релігійні і політичні переконання (І.О.Сікорський був монархістом).

Значне місце в працях вченого посідають проблеми розвитку мовлення дошкільників [5; 6; 7; 8]. Хоча дослідженням окремих аспектів психолого-педагогічної творчості І.О.Сікорського займалися науковці Н.С.Давед'янова, О.В.Морозова, О.О.Нікольська, В.А.Журавель, О.Заболотний та ін., проте здійснений нами аналіз малочислених сучасних праць, присвячених його спадщині, засвідчує, внесок Івана Олексійовича у розробку зазначеної проблеми не вивчався.

Так, російські дослідники Н.С.Давед'янова та О.В.Морозова висвітлили думки І.О.Сікорського про важливість рідної мови як “знаряддя думки” для розумового розвитку у контексті загального розвитку дітей [3]. Російський психолог О.О.Нікольська, систематизувавши і узагальнивши надбання вітчизняних вчених-психологів (середина ХІХ ст. – 1917 р.), в тому числі і спадщину І.О.Сікорського, частково торкалася питання взаємозв'язку розумових здібностей та розвитку мови дітей молодшого та старшого шкільного віку [4]. Але зовсім недослідженим лишилося питання розвитку мовлення дітей раннього віку.

Мета нашої статті – висвітлити погляди І.О.Сікорського на проблему розвитку мовлення малюків у контексті механізму виникнення та ускладнення звукових комбінацій (тобто утворення складів та слів мови).

Простежуючи “історію” розвитку мовлення дитини (автор мав на увазі послідовність, етапність такого розвитку: від виникнення перших звуків у дитини до появи усвідомленого розуміння перших слів – прим. О.Л.), І.О.Сікорський зазначав у 1881, що, “незважаючи на загальнодоступність об'єктів для спостереження, тобто дітей, процес розвитку їхнього

мовлення мало досліджений” [8: 136]. Він простежив перші спроби раціонального пояснення дитячого лепету в стародавніх медичних творах Аристотеля, Галена, Антілла, систематизував думки своїх сучасників – західноєвропейських вчених Б.Сигізмунда, Ч.Дарвіна, О.Фірордта, В.Прейера, А.Кусмауля, І.Тена, В.Шульце, В.Вундта, Г.Штейнталя, Е.Сіверса (Зіверса) та інших – чий праці стосувалися вивчення психологічних, медичних і суто мовознавчих проблем розвитку дитячого мовлення.

Слід наголосити, що аналіз теоретичних здобутків попередників вчений поєднував з власною експериментальною діяльністю, яка полягала не лише у спостереженні над дітьми (об’єктом спостереження І.О.Сікорського були його власні діти, діти його знайомих, а також діти виховного будинку в Санкт-Петербурзі [8: 139]), але й здійсненні нескладних дослідів. Так, спостерігаючи перші мовленнєві акти малюків, він зробив висновок, що мова дитини відрізняється від мови дорослої людини за фонетикою, чіткістю артикуляційного вимовляння звуків, диханням. Вчений наголошував, що “перші прояви дитячої мови, перші слова мають настільки незвичну та своєрідну звукову редакцію, що дитину можуть зрозуміти тільки близькі їй люди” [8: 139]. Зважаючи на це, Іван Олексійович записував мовлення окремої дитини протягом декількох місяців, а потім зіставляв послідовні “звукові редакції”, тобто послідовні перетворення або трансформації окремих звуків, якими дитина позначає одні й ті ж слова в різні періоди становлення власного мовлення. І.О.Сікорський вважав, що надзвичайно важливим моментом фонетичного аналізу мовлення дітей є правильне відтворення почутих звуків, що вимовляються дітьми, на папері [5: 106], тобто їх транскрипція. Таким чином, вчений започаткував експериментальне спостереження мовленнєвої практики малюків з наступним аналізом одержаних відомостей.

На основі своїх досліджень та їхніх узагальнень І.О.Сікорський виділив три періоди в “історії” (процесі) розвитку дитячого мовлення.

1. Фонетичний період – виникнення окремих звуків та сполучення їх в складі). З перших місяців життя в голосі дитини відчувається відтінок того чи іншого голосного звуку, як вираз деякого самопочуття: приємний настрій у дитини виражається відтінком звуку [a] – рухи в області губно-щелепного отвору, поганий настрій супроводжується звуком [e] – рухи язика. Таким чином, вчений дійшов висновку, що вже в перших криках дитини, в перших виразах її загального почуття містяться зачатки рухів всіх відділів мовленнєвого механізму. Пізніше розвиваються й інші голосні звуки, які, на думку педагога, не вимагають чітких локалізованих рухів, тому легко формуються у дитини [8: 158]. Перші приголосні звуки позбавлені різкості та виразності через слабкість видихальної (експіраторної) напруги, на відміну від видихальної напруги при крику (голосі) дитини, тому “координація між гортанним апаратом і дихальним в момент народження вже цілком дозріла, але між дихальним і артикуляційним вона ще не встановилась і в перші місяці життя проявляється в зачатковій формі” [8: 148]. На основі цих даних вчений зробив висновок, що людська мова є результатом спільних дій трьох різних механізмів: дихального, голосового (вокального) та артикуляційного. Спільна координована дія цих механізмів не є такою з першого дня народження дитини, а узгоджується поступово. Раніше за все починає діяти голосовий апарат, стаючи одним із найважливіших виразних (емоційних) проявів особистості дитини. Пізніше розвивається артикуляційний апарат.

У відповідний період мовленнєвого розвитку малюк зазвичай зупиняється на досить обмеженій кількості звуків. Ці певні звуки, близькі в акустичному відношенні до звуків *м, б, п, ф, т, д, н, г*, вчений називав “звуками раннього періоду”. До звуків “пізнього періоду” він відносив звуки *к, х, ш, ж, р, з, л, ч, ц, щ* [8: 156]. Відповідно до місця розташування артикуляційних частин мови (язик, губи, зуби) приголосні звуки педагог поділяв на такі категорії: губні (виникають в першу чергу і пов’язані з розвитком дотикової чутливості губ, що впливає з практики смоктальних рухів), зубні, язикові, гортанні, піднебінні або палатальні (з’являються в мові дитини пізніше за все, в зв’язку зі слабою чутливістю твердого піднебіння) [8: 157]. На 3–4-му місяці життя дитини вперше в її лепеті спостерігається комбінування звуків у складі (*мам, амм, пля, тль* тощо), які, як запевняв

педагог, не мають ніякого символічного значення, а вимовляються тільки задля акустичного ефекту [5: 104]. Цей період звуків та складів І.Сікорський вважав завершеним тоді, коли дитина добре опанує звуконаслідування.

2. Період розуміння слів. За спостереженнями вченого після десятого місяця життя дитини в процесі вимовляння нею звуків стає очевидною обдуманість. В цей час малюк прислуховується до мовлення дорослих і протягом приблизно 2-х місяців швидко починає засвоювати значення багатьох слів, тобто починає зв'язувати відому ідею з відомими звуковими образами в міцні психологічні асоціації. Для полегшення процесу засвоєння слів І.О.Сікорський пропонував використовувати такий прийом: в присутності дітей дорослі повинні замість звичайного швидкого мовлення розмовляти в повільному темпі, чітко, виразно. В результаті цього, як доводив вчений, до слова встигає приєднатися його значення і зміст, і воно не перетворюється для малюків у пустий звук. Проводячи такий дослід з власними дітьми І.О.Сікорський переконався, що при додержанні цих вимог “у дітей розвивається гарне мовлення і чітке мислення так рано, що його можна вважати виключенням” [5: 103]. Однак, в цей період, вважав І.О.Сікорський, дитина ще не в змозі промовити жодного слова. Мова знайома малечі лише як зовнішнє враження, а не як руховий акт [5: 101].

3. Період вимовляння слів. В перших словах дитини домінують голосні звуки. Що стосується приголосних звуків, то одні приголосні, вимовляння яких ще недорозвинулось, замінюються на інші. Беручи до уваги експериментальні дослідження німецького психіатра П.Флексіга (вчення про три асоціативні центри), І.О.Сікорський відзначав, що якщо центр мови відноситься до асоціативних апаратів, то мовлення, як асоціативний процес, має велике значення для розумового розвитку дитини [5: 100]. Мислення і мовлення, на думку вченого, ідуть паралельно у своєму розвитку. Таке твердження вчений аргументував тим, що на початку мовленнєвого розвитку дитина використовує одне або два слова, але згодом, з розвитком розумових здібностей, вона в змозі зв'язати в умі три або чотири образи і, відповідно до цього, в мовленні дитини з'являться три або чотири слова [5: 108]. Отже, за кількістю слів у дитини І.О.Сікорський також визначав і кількість окремих уявлень, які охоплює її розум.

У зв'язку з тим, що репродукційна (відтворювальна) функція маленької дитини розвинена дуже слабо, Іван Олексійович наполягав на постійному вправлянні малюків у слуханні людської мови для того, щоб мовленнєві звуки закріпити в їхній пам'яті. Для доказу справедливості своїх думок педагог наводив такий приклад: якщо дитина до 10-ти років втрачає слух, то поступово вона втрачає і здатність говорити, тобто стає німою [7: 9]. Хоча це твердження виявилось суперечливим і неоднозначним.

Враховуючи індивідуальні особливості розумових здібностей дітей І.Сікорський зазначав, що мовлення може починатися і на початку другого року життя (у нормальних дітей), і в кінці 2-го або на початку 3-го року життя (як виняток або як ознака певних труднощів розвитку чи його відхилень).

На основі аналізу праць зарубіжних та вітчизняних вчених (Я.К.Грот, В.Прейер, Е.Сіверс (Зіверс), О.Фірордт, В.Шульце та ін.), а також власних спостережень над дітьми І.О.Сікорський виділив і узагальнив п'ять головних специфічних ознак дитячого мовлення. (У тексті статті наводитимуться цитування праць І.О.Сікорського, де наведено мовленнєві приклади з російської мови).

Перша особливість полягає в заміні багатоскладових слів односкладовими або двоскладовими комбінаціями. Зазвичай діти обирають який-небудь склад слова і він слугує їм представником цілого слова (“молоко – ко, сапоги – поки”). Подібні приклади своєрідності дитячої мови вчений знаходив у праці німецького дослідника В.Шульце “Мова дитини” (1880), наприклад (“tisch – ti”).

Друга особливість полягає у елементарності структури складів. Дитяча мова не витримує в складі двох або трьох приголосних підряд, а допускає тільки один приголосний звук з голосним (“печка – пека”), або навіть один голосний звук як представник цілого

складу (“стрекоза – аказа”). Скорочення приголосних в слові І.О.Сікорський пояснював тим, що кожний звук має індивідуальну силу і тривалість видиху (експіраторної напруги) [6: 48]. На основі цього вчений дійшов висновку, що при вимові деяких звуків дитині недостатньо лише збільшити тривалість експіраторного поштовху. “Внесення до складу зайвого звуку вимагає нової, більш складної координації артикуляційних та експіраторних рухів” [8: 149]. Згідно з цим загальний експіраторний поштовх на кожному із звуків повинен бути або збільшений, або зменшений. Тому, в зв’язку зі слабкістю експіраторної напруги, дитина перетворює склади в елементарний “шаблонний” вигляд, незважаючи на те, що кожен окремих звук легко вимовляється нею (“не знаю – не наю”).

Процес освоєння малюками нових звуків вчений розглядав також у контексті скорочення приголосних в складі. Тобто, щоб уникнути тризвукового складу, дитина утворює новий звук, уводячи додатковий склад в слові (“не знаю – не занаю”) [8: 152].

Третя особливість дитячого мовлення, за І.О.Сікорським, – неясність і нечіткість вимовляння окремих звуків порівняно з дорослими. Голосні звуки у малюків відзначаються невиразністю та нерозбірливістю ([a] звучить між a і я, [y] – між у і ю), приголосні також відрізняються невизначеністю, помічається своєрідна загальна м’якість дитячих консонантів, особливо язових (“дадут чаю – дядют цяю”). Спираючись на працю російського філолога Я.К.Грота “Филологические разыскания” (1876) [2: 22], яка присвячена розвитку структури російської граматики та лексикології, м’які склади (дя, дю, тю тощо) І.О.Сікорський розглядав як поєднання м’якого консонанта з голосною (дья, дью, тью), вважаючи що голосний звук завжди залишається незмінним, а змінюється тільки приголосний звук, бо “звуки [d], [dʲ], [y], [ju] за своєю артикуляцією відносяться до різних звукових категорій” [8: 161].

Четверта особливість дитячого мовлення характеризується заміною одних звуків іншими (“кушать – тусать, хочу – тосю”). Подібну специфіку відзначав і німецький вчений О.Фірордт (“elefant – ewebau, fledermaus – webenau”) у праці “Фізіологія дитинства” (1881). І.Сікорський помічав доволі схематичний, нестійкий вигляд фонетики дитячого мовлення в одних і тих самих словах у різних дітей. Враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, вчений відзначав, що одні діти використовують у своїх словах “гучні” звуки (мається на увазі дзвінкі приголосні – прим. О.Л.), інші охоче користуються “шепітними” звуками (глухі приголосні). Наприклад, “хороший – тоосий, дьодьосий”.

П’ята особливість мовлення дітей полягає в довільному переміщенні дитиною складів слова (“воробышек – баловышек, говорить – галавить”) [8: 141].

Але більш за все дитячий лепет, на думку вченого, відрізняється від мови дорослих тим напрямом, який дитина обирає у власній словесній практиці.

І.О.Сікорський виділив два основні напрями розвитку дитячого мовлення:

– звуковий – коли запам’ятовується один або декілька звуків слова (“принеси – си, молоко – моко”). Поступово, збагачуючи свою мову звуками, діти замінюють недоступні звуки іншими, вже відомими, засвоєними (“шуба – туба, сьоба”);

– складовий (метричний) – коли слова дитини відповідають за кількістю складів словам дорослих, але за складом звуків відрізняються від них (“огонек – нананок, фонарик – нанайк, кирпичи – титити”). У цих дітей частіше можна зустріти подвоєння або поєднання тотожних складів для заповнення певного складового скелету артикуляційними звуками [8: 144].

Наступний висновок із спостережень вченого полягав у тому, що мова дітей складового напрямку здається вільною, жвавою і сміливою, а мова малюків звукового напрямку – уривчастою та безпомічною. Але він вважав, що фонетика однаково важко дається всім дітям, на неї вони витрачають приблизно один і той самий час. Різницю між дітьми обох напрямів вчений вбачав лише в тому, що в одному випадку (звуковий тип) на перший план виступає практика дитини в артикуляційній експірації, а в другому (складовий тип) – вправляння в артикуляційній роботі [8: 152].

Важливим теоретичним і дослідним висновком автора слід вважати його думку про неспроможність розв'язання проблеми фонетичної структури та особливостей дитячого лепету зарубіжними вченими (А.Шлейхер та ін.), оскільки вони “не знайшли базисних положень для узагальнень, як це робиться у порівняльному мовознавстві” [8: 142]. І.О.Сікорський зробив спробу розв'язати цю проблему.

Дитячий лепет, на його думку, має значні індивідуальні відмінності. Спираючись на теоретичні положення порівняльного мовознавства, вчений дійшов до висновку, що “один і той самий звук, одна і та сама остаточно виокремлена артикуляційна форма може бути результатом неоднакових метаморфоз” [8: 160]. Свої висновки І.О.Сікорський пояснював на такому прикладі: звук [з] в слові “зубы” розвивається по різному у двох дітей:

- 1) “сюби → зюбы → зубы”;
- 2) “уби → юби → йюби → жюби → жуби → зубы”.

Спостерігаючи за рухом артикуляційного апарату педагог встановив, що фізіологічним підґрунтям фонетичних трансформацій (на прикладі слова “зубы”) слугував ряд послідовної зміни положень язика дитини. Тобто, перетворення специфічних звуків дитячого лепету в належні звуки, які тотожні звукам дорослих, відбувається поступово, починаючи через ряд перехідних форм, які здійснюються ускладненням артикуляційних рухів, а не випадково у певний період, як вважали німецькі вчені В.Т.Прейер, О.Фірордт, В.Шульце. І.О.Сікорський також зазначав, що припинення розвитку артикуляційних рухів на одній з якихось перехідних форм веде за собою появу таких небажаних хвороб як косноязикість, шепелявість тощо [8: 167], а вони (ці вади) в свою чергу позначаються не лише на словесному мовленні, але в майбутньому відображаються і у письмі. Педагог пояснював свою думку таким прикладом: коли дитина пише, вона подумки згадує відповідні звуки слова, тобто в неї виникає асоціація або “переведення зорових вражень у звукові і вже останні передаються рухам руки, яка пише” [7: 11]. Тому, робить висновок дослідник, помилки, які дитина робить при письмі є помилками вимови, тобто усного, а не письмового мовлення.

Варто відзначити, що крім важливості здійснення фонетичного аналізу дитячого лепету, вчений наголошував і на спостереженні й вивченні власне механізму артикуляції, наприклад, з допомогою дзеркала. На думку педагога, якщо примусити дітей говорити перед дзеркалом і спостерігати їхні вправи, то це може бути одним з найкращих методів об'єктивного аналізу дитячого мовлення. У процесі такого експерименту діти і самі “милуються своєю артикуляцією, різноманітно модифікуючи звуки в тих межах, які доступні їм в цей період” [8: 154].

На другому році життя, коли зароджується усвідомлене мовлення, відбувається, за І.О.Сікорським, розвиток навмисної комбінації звуків. Вчений помічав таку особливість, що звуки та звукові комбінації, які легко вимовлялися дитиною в період звуконаслідувального мовлення, в другому періоді вимагають від неї більших зусиль і довгого вправлення. Наприклад, навчившись вимовляти звуки [ш] та [р], малюк не тільки перетворює своє колишнє слово “кася” в “каша”, але в той самий час починає промовляти слово “шад” замість “сад”, яким він вже давно користувався. Такий факт вчений пояснював тим, що в цей час імпульси до складних мовних рухів виходять з іншого джерела, з інших кортикальних (мозкових) центрів. В цей період життя дитини, на думку І.О.Сікорського, поступово “встановлюються асоціації між багатьма центрами (асоціативними – прим. О.Л.) та центром мови” [8: 165].

Таким чином, досліджуючи механізми розвитку мовлення дітей, І.О.Сікорський встановив, що малюк проходить складний шлях формування свого мовного апарату, починаючи з найпростішого типу складової координації окремих механізмів мови, з поступовим ускладненням форми, перш ніж досягне повної свободи в групуванні та поєднанні звуків. Крім цього вчений довів необхідність і користь виховання правильної звуковимови для успішного навчання дітей письма в шкільному віці.

На думку І.О.Сікорського, весь складний шлях фонетичного розвитку мовлення дитини дивовижним чином зберігається в її дитячих словах. Крок за кроком, просуваючись уперед, мовлення дитини щодня збагачується новими словами, які утворюються згідно з фонетичними вимогами періоду раннього дитинства.

Досліджуючи педагогічну спадщину вченого, можна зробити висновок про наукове новаторство і глибину його педагогічних пошуків, спрямованих на досягнення якнайповнішого розвитку індивідуальності і творчих сил дитячої душі. Доробок І.О.Сікорського, один з найяскравіших у вітчизняній гуманістичній психології та педагогіки кінця XIX й початку XX століття, є прикладом започаткування експериментальних досліджень над дітьми раннього дошкільного віку у вітчизняній педагогіці. Багато висновків вченого зберігають наукове значення і донині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А.М. Мова ваших дітей. – Київ: ВД “Радянська школа”, 1989. – 127с.
2. Грот Я.К. Филологические разыскания. Спорные вопросы русского правописания от Петра великого донныне / 2-е изд., доп. – СПб.: Типогр. Императорской АН, 1876. – Т. II. – 460с.
3. Даведьянова Н.С., Морозова О.В. И.А.Сикорский: о постановке воспитания сообразно естественному ходу развития ребенка // Дошкольное воспитание. – 1996. – № 12. – С.64-71.
4. Никольская А.А. Возрастная и педагогическая психология в дореволюционной России. – Дубна: Изд. “Фенікс”, 1995. – 336с.
5. Сикорский И.А. Душа ребенка / 3-е изд., доп. – Киев: Типогр. С.В.Кульженко, 1911. – 188с.
6. Сикорский И.А. О заикании. – СПб.: Изд. Карла Риккера, 1889. – 314с.
7. Сикорский И.А. О постановке преподавания и воспитания сообразно естественному ходу умственного развития. – Киев: Типо-Литограф. К.Биркенфельда, 1900. – 22с.
8. Сикорский И.А. О развитии речи у детей // Сборник научно-литературных статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены: В 5-ти кн. – Киев: Типогр. С.В.Кульженко, 1899. – Кн.2. – С.135-168.

УДК 37 (09)

Мусаєва У.К.

ВНЕСОК КРИМСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ В ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ (1925-1941)

Матеріал, який пропонується у праці, знаходиться в річищі вирішення загальної проблеми відтворення історії сходознавчих студій у Криму в роки “золотого десятиліття радянського краєзнавства”. Розв’язання даної проблеми було започатковане у публікаціях Д. П. Урсу, де вперше було відновлено історико-етнографічні дослідження Кримського науково-дослідного інституту. Метою цієї наукової розвідки є введення до наукового обігу раніше невідомих матеріалів з історії вивчення народів Криму, що виявлені авторкою в архівному фонді, який зберігається у Державному архіві Автономної Республіки Крим.

Оригінальний слід в історії вивчення кримських татар залишив Кримський науково-дослідний інститут (КНДІ), утворений в 1925 р. у зв’язку з програмою татаризації, яка розверталася спеціально для вивчення кримськотатарського етносу. Ця установа протягом 1920-х – 1930-х рр. кілька разів переорієнтувала основні акценти своєї діяльності. У зв’язку з цим змінювалися й офіційні висновки на будинку Інституту. Заснований як КНДІ, з 1932 р. він називався Кримський науково-дослідний інститут краєзнавства, з 1935 р. – Інститут національного будівництва, через рік визнали логічним назвати його Інститутом національної культури, а із січня 1937 р. ця установа іменувалася – Кримський науково-дослідний інститут татарської мови й літератури ім. О. С. Пушкіна [1; 2].

КНДІ був організований при Кримському педагогічному інституті ім. М. В. Фрунзе. КНДІ перебував у веденні Наркомосвіти Кримської АРСР. Його діяльність затверджувалася